

Dana Osiac

Regăsirea Libertății

Sloganuri, lozinci și grafiti

Dana Osiac

Regăsirea Libertății

Sloganuri, lozinci și grafiti

Editura IRRD
București, 2011

© Editura IRRD
București-România
Ediția I, 2011
Supliment al revistei „*Caietele Revoluției*”
ISSN 1841-6683
Coperta & tehnoredacare: Alexandru Diaconu
Corectura: Viorela Dobre

În loc de Prefață

Studiul Revoluției din decembrie 1989 se bazează pe o infinitate de surse, directe sau indirecte.

Cele mai credibile sunt, fără îndoială, cele documentare, actele oficiale emise de autorități ale timpului sau de către structuri ale revoluționarilor, chiar dacă acestea din urmă nu erau decât la început de drum și, firesc, încă nu acordau suficientă atenție birocrăției instituțiilor acestora.

Mărturiile participanților nemijlociți la evenimente sunt, de asemenea, extrem de necesare în întregirea informațiilor despre un fapt sau un eveniment, chiar dacă relatările sunt subiective și nu surprind esența sau complexitatea întâmplărilor.

Presa oferă și ea foarte multe posibilități de documentare, mai ale că adeseori unele informații – păstrate cu grijă de către cei interesați să nu fie dezvăluite – pot fi obținute doar prin metodele jurnaliștilor, adică „pe surse”.

Cunoașterea unui fenomen de dimensiunea celui petrecut în 1989, pe un areal imens și de profunzimea cunoscută, nu se poate rezuma, însă, la sursele de cercetare clasice. Dimpotrivă, apelul la surse conexe este vital. Între sursele utile cercetării Revoluției - pe care eu le numesc secun-

dare (nu neapărat cu trimitere la importanța lor) - sunt ceea ce, în mare, le putem încadra în categoria *imagistică*. Fotografia, filmul, desenul, grafica pot aduce, uneori, mai multe informații sau lămuriri asupra unui fapt decât un document oficial, conceput, de regulă, special pentru a proiecta o lumină pozitivă asupra unui personaj, unei instituții sau unui eveniment. Din acest motiv, sunt de apreciat eforturile autorilor care inserează în cărțile lor cât mai multe fotografii sau cei care obișnuiesc să completeze o lucrare folosind imagini păstrate pe peliculă (transcrise în format și pe suport digital). Din câte cunosc, lipsesc, deocamdată, comentariile extinse despre conținutul și semnificația unor fotografii sau imagini filmice, cele câteva cuvinte care le însoțesc reprezentând doar un început modest în această privință.

Cantitatea de informații, depozitată în astfel de „purtători”, este impresionantă; problema este în ce măsură dispunem de resurse profesionale pentru a le extrage și valorifica. Amintesc, în context, fondul documentar al IRRD – care cuprinde o colecție foarte mare de fotografii și imagini filmate din timpul Revoluției din principalele centre urbane al țării: Timișoara, București, Sibiu, Cluj-Napoca, Arad, Lugoj, Craiova etc. Toate includ bannere, plăci etc. cu lozinci și îndemnuri pentru mulțimile adunate în spațiile publice. Există foarte multe imagini pe fotografii la Memoria-lul Revoluției de la Timișoara, la Muzeul Militar Național, la Arhivele Militare Române, la Muzeul

Național, muzeele județene și la sediile unor asociații de revoluționari, la care trebuie adăugate imaginile extrem de sugestive de pe câteva site-uri permanent actualizate. Aceste instituții și organizații sau persoane păstrează înscrisuri diverse între care întâlnim multe sloganuri și lozinci care au electrizat mulțimile în decembrie 1989.

Studiul de față grupează un set de documente de o natură specială: *sloganuri, graffiti, lozinci*. Le-am întâlnit peste tot în timpul Revoluției, au mobilizat mase de oameni, au pătruns în subconștientul lor, i-au făcut să creadă că sunt puternici și că pot învinge, i-au ajutat să treacă peste momente grele, pline de dramatism. Fără îndoială că sunt utile oricărei cercetări dar, mai mult, ele sunt, la rândul lor, obiect de studiu, în sensul că trebuie să cunoaștem cum se lansau, în ce momente, pentru ce scopuri, de către cine, cu ce rezultate, cum au evoluat pe parcursul derulării evenimentelor.

Ce legături se pot identifica între evenimentele din decembrie 1989 și acest tip de suport de informație? Pentru că, în timpuri normale, nu există manifestare publică protestatară care să nu fie însoțită de o simbolistică specifică, de un întreg arsenal de mijloace prin care voința și dorința participanților să fie exprimate. Lozincile sunt gândite din timp, sloganurile la fel, mulțimea le scandează fără teama că va avea consecințe. De cele mai multe ori, această formă de etalare a dorințelor este suficientă pentru ca autoritățile

să țină cont de ele. În decembrie 1989 succesivitatea lucrurilor a fost alta: mulțimile s-au constituit spontan, sentimentul oamenilor din grup era de furie, ură, revoltă. Lozincile s-au lansat spontan, nu se cunosc nici inițiatorii, nici creatorii sau inspiratorii sloganurilor, au rămas anonimi autorii inscripțiilor cu graffiti, știm doar o parte dintre realizatorii elementelor de grafică. Pe măsură ce rezistența se amplifică, lozincile se diversificau, căpătau conținut complex, aveau o țintă clară, concretă. Unele dintre ele reprezentau o reacție la afirmațiile lipsite de răspundere ale șefului regimului, care-i califica pe protestatari ca fiind huligani, fasciști, vânduți străinătății, teroriști. Manifestanții răspundeau simplu: „Nu suntem huligani !” Altele îl caracterizau pe Ceaușescu și-l ironizau în diferite moduri, cereau înlăturarea lui de la putere, judecarea lui pentru faptele săvârșite („Vrem saloane de Crăciun, nu conducător nebun”, „Jos Ceaușescu”, „Ceaușescu judecat, pentru sângele vărsat”, „Ceaușescu, cine ești, criminal din Scornicești”, „Să fie judecat, aicea în Banat” etc.) sau cereau, pur și simplu, schimbarea regimului („Vrem alegeri libere”, „Jos comunismul”, „Jos Partidul Comunist”, „Libertate, libertate”) ori condiții de viață demne („Vrem pâine”, „Vrem căldură”).

În lucrare se face o analiză teoretică foarte necesară atât pentru conceptul „mulțime” cât și pentru „slogan”, „graffiti” sau „lozincă”. Este firesc, lozincile se adresează mulțimilor, sunt rostite de mulțimi, exprimă voința acestora. Practic,

în afara mulțimilor ele reprezintă niște construcții abstracte, fără obiect, fără finalitate.

Într-adevăr, este necesar să facem deosebirea între grup și mulțime, deși delimitarea între cele două concepte nu este foarte strictă. Grupul poate să fie mic (cel puțin trei persoane) sau mare (până în 100 de persoane), dar diferența dintre cele două noțiuni nu se face doar pe criterii cantitative. Grupul este mai unit, cei care-l compun sunt uniți prin interese mai diversificate, existența lui în timp este mai durabilă dar mulțimea este caracterizată de o calitate în plus: solidaritatea în fața unui interes sau risc *imediat*.

Cine poartă „responsabilitatea” pentru acest factor coagulant? Lozincile? În Revoluție s-a constatat acest adevăr: mulțimi, alcătuite din elemente care nu se cunoșteau dintr-o activitate comună, acționau solidar, învingând pericole și riscuri incredibile. E timpul pentru o constatare foarte prezentă la Timișoara și nu numai în decembrie 1989: a existat unul sau mai multe nuclee (grupuri) permanente de persoane, care au crescut (numeric) de la zi la zi, până când, în dimineața zilei de 21 decembrie, în piața Teatrului Național, s-a adunat un număr impresionant de angajați (primii cei de la „6 Martie”) care, de această dată, au rămas alături de grupurile care s-au aflat permanent pe baricade.

Înregistrăm mai multe diferențe între alcătuirea, atitudinea, formele de manifestare ale mulțimilor constituite din angajați de pe platfor-

mele industriale ale Timișoarei ieșiți în locurile publice în ziua de 20 decembrie 1989 și, respectiv, în zilele următoare. Nu insist pe detaliile acestui eveniment, rețin doar legătura între mulțimile respective și lozincile, sloganurile care le mobilizau. În ziua de 20 decembrie 1989, începând cu ora 11.00, angajații din aproape toate întreprinderile timișorene (primii au fost cei de la „Optica”) s-au constituit spontan în coloane care s-au îndreptat spre centrul orașului. Pe parcurs și-au luat măsuri de protecție pentru a evita să fie provocate și implicate în acțiuni violente; în context, au apărut lideri ocazionali (alții decât cei informali!), iar câțiva lucrători – care purtau banderole pe braț - au fost capacitați să asigure protecția coloanelor. Nu existau pancarte sau bannere, mulțimea era mai degrabă tăcută, îndârjită, câteva steaguri fără stemă și cu panglici negre erau purtate din loc în loc. Reținem și episodul în urma căruia Lorin Fortuna s-a retras din fruntea uneia dintre coloane, pentru a se deplasa la institutul său, unde a confecționat un bener pe care era scris *Frontul Democrat Român*. Ulterior, benerul cu acest înscris a fost desfășurat în piața Teatrului Național (Operei), unde mulțimea era deja adunată, iar în Balconul Teatrului Național liderii manifestațiilor anunțau constituirea Frontului Democratic Român. Cu mijloace improvizate, fără o preocupare exagerată în privința stilului sau calității suportului au fost confecționate bannere cu lozinci care au „pavozat” balconul Operei. Noaptea, târziu, această

mulțime s-a retras, iar în piațeta din fața balconului Teatrului Național a rămas un grup neomogen (ca vârstă, ocupații, profesii) de manifestanți și liderii din FDR. Era o „pradă” ușoară pentru forțele de ordine care, surprinzător, nu s-au grăbit să profite și să-i lichideze. Interesante, pentru subiectul lucrării de față, sunt lozincile și cântecele (poeziile) care i-au ținut alături toată noaptea pe cei prezenți, conștienți de riscul destructurării lor, așa cum se întâmplase în nopțile precedente.

Ne imaginăm bucuria și satisfacția acestor tineri când au primit știrea că spre Piața Teatrului Național se îndreaptă coloane de angajați de pe platformele industriale, de această dată perfect organizați, cu lozinci, bannere și steaguri mult mai multe, mult mai vocali (deși scandând *Fără violență*). Noaptea următoare (21/22 decembrie), numărul celor rămași în piață a fost mult mai mare, lozincile s-au diversificat. S-a redactat Proclamația FDR care exprima mult mai clar dorințele lor și care era citită și recită ca un manifest. În aceste condiții, ideea autorităților de a-i aresta pe liderii din balconul Operei – pentru care s-a întocmit un plan special - a fost abandonată.

În câteva rânduri voi evoca primele sloganuri și lozinci scandate de demonstranți pe străzile și în piețele Timișoarei, beneficiind de prima lucrare dedicată evenimentelor de către doi istorici de la Muzeul Banatului¹ și de articolele

1. Florin Medeleț, Mihi Ziman, O cronică a Revoluției din Timișoara, 16-22 decembrie 1989, *Timișoara*, 1990.

lui Miodrag Milin, pe care le găzduia atunci revista *Orizont*. Sursa este credibilă din multe motive: să reținem că lucrarea respectivă (primul tiraj) a văzut lumina tiparului pe 15 ianuarie 1990. Întâlnim în ea lozinci despre care în lucrări ulterioare nu se amintește nimic. De asemenea, în lucrare nu regăsim sloganuri despre care, în cărți apărute mai târziu, se spune că au fost cele mai scandate de către grupuri sau mulțimi.

Interesant, primele grupuri care s-au deplasat pe străzile Timișoarei în noaptea de 16 spre 17 decembrie 1989 - concomitent cu scandarea lozincii binecunoscute " Români veniți cu noi" - au distrus simbolurile vechiului regim (nu vorbesc de cei care au spart vitrine sau magazine!): pancarte cu „Trăiască Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, toarășul Nicolae Ceaușescu !”, „ Trăiască și înflorească scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România” etc. De pe clădirea Consiliului județean au fost desprinse stema țării și a partidului, iar de pe steagul tricolor, stema care simboliza natura regimului. Din vitrinele librăriilor au fost luate și distruse „operele” Conducătorului.

Primele lozinci au fost scandate în piața Maria, în ziua de 16 decembrie, în jurul orelor 16.00 , de pe acoperișul tramvaiului oprit în stație de demonstranți: „Jos Ceaușescu”, „Libertate”, „Nu te dăm” (evident, cu referire la Laszlo Tókéș, care urma să fie evacuat). „Fără violență” s-a strigat insistent pe toată perioada confruntărilor, în-

deosebi în seara de 16 decembrie, în fața sediului Consiliului Județean. Confruntările din noaptea de 16 spre 17 decembrie au fost însoțite de lozinci și îndemnuri de felul: „Libertate”, „România liberă”, „Vin studenții”, „Vrem democrație”, „Și voi sunteți români” (cu referire la soldați și milițieni), „Ceaușescu pică, nu ne este frică”. În deplasarea către Județeană de partid, mulțimea din coloane striga: „Români, veniți cu noi”, „Azi în Timișoara, mâine-n toată țara”, „Studenți, veniți cu noi”. Mulțimea adunată noaptea târziu în fața Catedralei cânta Deșteaptă-te române și scanda: „Libertate, Democrație, Armata e cu noi”.

Ziua următoare, pe măsură ce grupurile și mulțimile se reconstituiau, vechile lozinci s-au re-
luat, însă au apărut și altele: „Vrem arestații”, „Noi suntem poporul”, „Ieșiți afară și stați de vorbă cu noi”. Noaptea, când dispozitivul militar de pe strada Gheorghe Lazăr a permis trecerea mulțimii, aceasta a scandat minute în șir: „Trăiască Armata română”.

Pe data de 18 decembrie, după amiază, în fața Catedralei, mulțimea (nu foarte numeroasă și fără intenții violente) cânta cântece patriotice și scana lozincile amintite, la care a adăugat „Vrem o țară liberă”.

Cu o zi în urmă, în confruntarea plină de dramatism de pe calea Girocului (bătălia cu tancurile) s-a strigat în disperare, inclusiv de către locatarii blocurilor din zonă: „Criminalilor”. În nopțile Revoluției (până pe 22 decembrie), se

scanda periodic:”Jurăm, jurăm, jurăm, jurăm să nu plecăm”. Coloanele angajaților din întreprinderi, ieșiți în piețele publice (mai ales în 21 și 22 decembrie), au fost însoțite de lozinci scandate sau de bannere pe care scria: „Fără violență”, „Noi suntem poporul, voi pe cine apărați”, „Armata e cu noi”, „Vrem alegeri libere”, „Jos Ceaușescu”, „Unde ne sunt morții?”

Sunt doar o parte dintre lozincile manifestanților din zilele Revoluției, pe care prima lucrare făcută de doi istorici (redactarea ei s-a terminat pe 25 ianuarie 1990 !) le-au reținut în cea mai apropiată perioadă după terminarea evenimentelor. Nu regăsim aici lozinca despre care, mai târziu, s-a spus că a fost cea mai scandată de demonstrații („Jos comunismul”), dar asta nu înseamnă că demonstrații nu doreau înlăturarea regimului de dictatură comunistă.

Oșca Alexandru

Motivație

De cele mai multe ori, atunci când se vorbește de un eveniment major din istorie, și cu precădere în cazul revoluțiilor, din lista actorilor principali sunt omiși, sau nu li se acordă locul și atenția cuvenită, chiar eroilor de drept ai acestor evenimente: oamenii (populația, mulțimile). Care este rolul mulțimilor în cadrul unor evenimente ca cele din Decembrie 1989 din România? Și cum se manifestă acestea? - sunt doar două din întrebările al căror răspuns îl conturăm în această broșură. Accentul este pus pe modalitatea de acțiune a mulțimii – sloganurile și graffiti-urile. Astfel, inițial se face o prezentare a mulțimilor, acestea fiind factorul de bază al formării și apariției sloganurilor și inscripționărilor de tip graffiti. După această prezentare a acestor elemente, lucrarea de față creionează un tablou al acestor sloganuri și inscripții din timpul Revoluției Române din Decembrie 1989.

Importanța mulțimilor, a sloganurilor și a graffiti-urilor mai ales în evenimente de factura celor pe care România și românii le-au trăit în Decembrie 1989 au fost atent studiate și analizate de mari istorici, filosofi, sociologi și psihanalisti ai lumii. Iată de ce este important să deschidem drumul spre o astfel de cercetare și în ceea ce privește Revoluția Română din Decembrie 1989.